

Các nhà ngoại giao và quan chức quân sự của Mỹ và Philippines đang tìm cách cứu vãn Thỏa thuận Các Lực lượng Tham gia (VFA) với lo ngại rằng không trung an ninh do thoả thuận trên đời có thể sẽ tạo cơ hội để Bắc Kinh tăng cường củng cố quân đội và bành trướng hơn nữa ở Biển Đông.

An ninh ở Biển Đông là trọng tâm của những nỗ lực cứu vãn VFA.

Vào giữa tháng 3 vừa qua, các quan chức quân sự Philippines và Mỹ đã họp tại trại Aguinaldo ở Manila nhằm giải quyết vấn đề nan giải nhất mà liên minh của họ đang phải đối mặt: Phải làm gì sau ngày 9/8 tới? Đó là thời điểm chính thức đánh dấu việc hủy bỏ VFA, 180 ngày sau khi Manila đưa ra thông báo chấm dứt thoả thuận trên với đồng minh hiệp ước phòng thủ duy nhất của mình.

Phát biểu trong một diễn đàn thảo luận về thỏa thuận trên, ông Renato De Castro, chuyên gia an ninh khu vực, giáo sư trường Đại học De La Salle (Philippines) cho biết “việc đơn phương chấm dứt VFA đã châm ngòi cho một cuộc khủng hoảng lớn trong liên minh này”. Một quan chức quân đội Philippines phát biểu với tờ Nikkei Asian Review rằng các nhà ngoại giao và quan chức quân sự ở cả hai quốc gia đang tìm cách cứu vãn hiệp định mang tính sống còn này, với lo ngại rằng khoảng trống an ninh do thỏa thuận trên để lại có thể sẽ tạo cơ hội để Bắc Kinh tăng cường củng cố quân đội và bành trướng hơn nữa ở Biển Đông.

Những phép thử mới nhất cho thấy quan hệ đồng minh kéo dài suốt 70 năm qua xuất hiện trong bối cảnh Tổng thống Philippines Rodrigo Duterte đang ngày càng nghiêng về phía Trung Quốc, trong khi Tổng thống Mỹ Donald Trump tiếp tục tỏ ra miễn cưỡng trong việc chi tiêu nhiều hơn vào “chiến lược an ninh” cho các đồng minh châu Á. Trước đó, tức gần trước việc Mỹ chọn trích chi ngân sách ma túy vào đã giết chết hàng nghìn nghi phạm ở Philippines, Duterte đã đe dọa từ bỏ VFA. Nhưng theo người phát ngôn của ông Duterte, Salvador Panelo, số kiến nghị phía Mỹ hủy bỏ thỏa thuận cho Tổng thống Philippines Rolando dela Rosa, một người bạn thân thiết và là đồng minh chính trị thân cận của ông Duterte, người đã lãnh đạo cuộc chiến chống ma túy với tư cách là cảnh sát trưởng quốc gia năm 2016 và 2017, là “giết nước tràn ly”. (Duterte cho biết ông cũng đã từng bỏ Mỹ từ chối chấp thuận thỏa thuận khi ông dự định đi thăm một người bạn gái thời trẻ).

Tháng 2/2020, phiên ngoại trước đồng thái của Duterte, Trump cho biết: “Tôi thực sự không hề để tâm nếu họ muốn làm vậy. Điều này sẽ giúp tiết kiệm đáng kể chi phí. Quan điểm của tôi không giống với những người khác”.

Các bộ trưởng của hai nước đều mong muốn duy trì thỏa thuận trên. Bộ trưởng Quốc phòng Mỹ Mark Esper cho biết việc Malina hủy bỏ thỏa thuận VFA là điều đáng tiếc và gọi đó là một hỏng hóc đi sai lầm, trong khi Bộ trưởng Ngoại giao Philippines Teodoro Locsin Jr. mong muốn tiến hành một đánh giá toàn diện thay vì quyết định hủy bỏ thỏa thuận này.

Thỏa thuận VFA năm 1998 nội dung các quy định cho phép binh lính và khí tài Mỹ vào Philippines trong gần 300 cuộc tập trận quân sự hàng năm, trong đó có các lĩnh vực phòng ngừa với tham vọng, chiến tranh, an ninh biển và những chiến dịch khác. Trong một hội nghị trực tuyến hai tháng 2 vừa qua, Trợ lý Ngoại trưởng Mỹ đổ trách các vấn đề chính trị-quân sự Clarke Cooper nhận định rằng “việc không có một VFA sẽ gây rủi ro cho các vấn đề như các cam kết hợp tác hay các

cuộc tập trận”.

Thoạt thuởn VFA là một phần không thể tách rời của Hiệp ước phòng thủ chung năm 1951, vốn quy định Washington có trách nhiệm bảo vệ Manila trong tình huống bất cứ tập công từ bên ngoài. Quan chức quân sự cấp cao Philippines cho biết “VFA có vai trò tăng cường năng lực phối hợp tác chiến với quân đội Mỹ. Nó giống như là giai đoạn chuẩn bị cho trường hợp cần áp dụng Hiệp ước phòng thủ chung”. Khi với lực lượng quân đội “thèm khát được đầu tư” của Philippines, VFA cũng đang ngửa vai vì các họ sẽ có thêm trang thiết bị.

Trong một cuộc đi đầu trận trước Tổng viên Philippines vào tháng 2 vừa qua, ông Locsin đã trình bày những lợi ích đa dạng của việc duy trì liên minh an ninh với Mỹ. Ông Locsin cho biết trong giai đoạn 2016-2019, nhà đầu tư nhiệm kỳ kéo dài 6 năm của ông Duterte, khoản tài trợ quân sự mà Washington dành cho Manila đã lên tới 554 triệu USD, trong đó dành 267 triệu USD để mua sắm trang thiết bị quốc phòng. Trong giai đoạn 2020-2021, Washington lên kế hoạch chi hơn 200 triệu USD mua sắm máy bay, huấn luyện và trang bị khí tài cho Philippines, đồng thời viện trợ hơn 45 triệu USD nữa.

Tuy nhiên, Duterte, người vừa ra lệnh tăng cường gấp đôi cho quân đội và phê duyệt các khoản mua sắm máy bay chiến đấu phần lớn và kinh phí, cho biết đã đến lúc cắt đứt quan hệ đồng minh với Mỹ. Trong một chương trình truyền hình vào tháng 2, ông Duterte đặt câu hỏi với các lực lượng vũ trang rằng: “Liệu chúng ta có thể tấn công mà không cần đến Mỹ hay không? Chúng ta có cần đến Mỹ để tấn công với tư cách là một quốc gia hay không? Chúng ta có cần vũ khí của họ hay không?”. Với tình thế này cho rằng nếu câu trả lời là không, thì “chúng ta có thể lập ra chính trị thành một vùng lãnh thổ của Mỹ hoặc trở thành một tỉnh của Trung Quốc”. Có thể thấy nhiên là một câu hỏi tu từ, nhưng những người trích Duterte tin rằng ông đã lập chính phủ ứng án thứ hai - trở thành một tỉnh của Trung Quốc.

Kể từ sau khi trở thành tổng thống, Duterte đã “xoay trục” sang Trung Quốc và hợp tác mật để nghiêm trọng của việc Bắc Kinh bành trướng ở Biển Đông để lấy hàng tỷ USD từ các khoản đầu tư của Trung Quốc. Tổng thống Philippines đã nhiều lần tới Bắc Kinh và tuyên bố rằng: “Tôi chỉ yêu Cầu Tisch Tập Cận Bình”. Trong khi đó, ông gọi Mỹ là “kẻ thù lớn” và tuyên bố không đến thăm nước này. Tuy nhiên, quân đội của ông Duterte không phải lúc nào cũng có cùng quan điểm xoay trục sang Bắc Kinh. Giới lãnh đạo quân sự đã âm thầm ngăn chặn các dự án đầu tư của Trung Quốc mà họ nghi ngờ sẽ ảnh hưởng đến an ninh, chẳng hạn như nhà máy

Cả các công ty Trung Quốc mua lại nhà máy đóng tàu phá sản Hanjin ở vịnh Subic, một căn cứ hải quân trước đây của Mỹ ở Biñan. Khi báo chí đưa tin về việc ông Duterte ra lệnh xoá bỏ VFA, Bộ trưởng Quốc phòng Philippines Delfin Lorenzana đã gọi đó là tin giả.

Chỉ với nhiều người, việc Manila hủy bỏ VFA đã gọi nên sự kiện lính Mỹ bỏ trực xuất khỏi Philippines vào năm 1991. Theo chuyên gia phân tích quốc phòng và lịch sử quân sự Jose Antonio Custodio, vào năm đó, Thượng viện Philippines, chỉ với cách biệt một phiếu, đã phản đối việc gia hạn Thoả thuận Căn cứ quân sự - một tàn dư của thời kỳ Chiến tranh Lạnh - buộc các lực lượng Mỹ dọn rời các căn cứ ở Philippines từ năm 1992 cho đến khi lính Mỹ hoàn toàn rút khỏi nước này vào năm 1995.

Custodio cho biết: “Công chính năm 1995, Trung Quốc đã chiếm đá Vành Khăn. Trung Quốc đã quyết định lại dòng khoáng trữ do Mỹ để lại”. Gần đây trước việc Trung Quốc chiếm đá Vành Khăn thuộc quần đảo Trường Sa, Philippines đã quyết định hiện đại hoá quân đội - ở thời điểm đó chủ yếu tập trung vào cuộc chiến chống phiến quân và lực lượng Hồi giáo ly khai ở miền Nam nước này. Những tình trạng tham nhũng và cuộc khủng hoảng tài chính châu Á cuối những năm 1990 đã cản trở công cuộc hiện đại hoá quân đội này. Custodio bình luận rằng: “Công cuộc hiện đại hoá đã thực sự chững lại. Nếu không vì sự kiện Trung Quốc chiếm đá Vành Khăn, thì tôi nghĩ rằng sẽ không có VFA”.

Môi trường an ninh khu vực đó đã thay đổi. Trung Quốc - với nền kinh tế và quân sự hùng mạnh hơn - trên thực tế đã chiếm quyền kiểm soát Biñan bằng việc cử 7 hòn đảo nhân tạo thành các tiền đồn quân sự. Năm 2012, Bắc Kinh chiếm bãi cạn Scarborough sau nhiều tháng đối đầu với Manila.

Duterte, người từng nêu ý tưởng thiết lập liên minh với Trung Quốc và Nga, đã hàng loạt lập trường của Bắc Kinh rằng các nước không nằm trong khu vực như Mỹ có nguy cơ gây ra xung đột trên Biñan. Năm 2019, một trong những cuộc tập trận quân sự gần vùng biển tranh chấp liên quan đến nội dung huấn luyện chiếm lại sân bay. Theo chuyên gia phân tích an ninh De Castro, “quy mô và bản chất của cuộc tập trận quân sự trên có lẽ đã thực tiễn Tổng thống Duterte”.

Albert del Rosario, cựu Bộ trưởng Ngoại giao dưới thời Tổng thống Benigno Aquino,

đã gióng lên hồi chuông cảnh báo về khả năng việc kết thúc VFA có thể sẽ là tiền đề cho việc hủy bỏ Thỏa thuận tăng cường hợp tác quốc phòng (EDCA) năm 2014 - một thỏa thuận cho phép Mỹ điều động binh lính đến trú luân phiên và xây dựng các căn cứ ở Philippines - và cuối cùng là chấm dứt Hiệp ước phòng thủ chung. Trong một diễn đàn hồi tháng 2, ông del Rosario đã gọi động thái chấm dứt VFA là một “thảm họa quốc gia”, cho rằng “trên thực tế, điều này sẽ đặt dấu chấm hết cho quan hệ đồng minh Philippines-Mỹ như chúng ta đã biết”.

Những các chuyên gia phân tích cho rằng việc hủy bỏ Hiệp ước phòng thủ chung sẽ khiến các mối quan hệ đối tác an ninh khác của Philippines trở nên phức tạp, như quan hệ với Nhật Bản và Úc - hai đồng minh lớn của Mỹ.

Một sự quan chức quân sự thừa nhận rằng VFA có tính thiên lệch. Binh lính Mỹ ra vào Philippines mà không cần phải có thẻ thực và các quan chức quân sự Washington có quyền giám sát những binh lính phạm tội hình sự, như trường hợp một lính Mỹ bị Tòa án Philippines truy tố về tội giết người vì đã giết một người Philippines chuyển giới vào năm 2014. Về việc đó đã thổi bùng lên những lời kêu gọi hủy bỏ VFA, trường hợp với trường hợp một lính Mỹ bị bắt trong một vụ hiếp dâm hồi năm 2005.

Tuy nhiên, quân đội Mỹ và Philippines có mối quan hệ sâu rộng ngoài khuôn khổ VFA, trong đó có hợp tác chia sẻ tình báo. Năm 2017, các lực lượng Mỹ đã hỗ trợ Philippines tiêu diệt thủ lĩnh của Maute, một nhóm phiến quân có liên hệ với tổ chức Nhà nước Hồi giáo (IS) tự xưng bao vây thành phố Marawi ở phía Nam nước này trong nhiều tháng.

Người dân Philippines cũng coi Mỹ là một đối tác nước ngoài đáng tin cậy nhất. Ngược lại, Trung Quốc năm trong số những đối tác đáng ngờ nhất. Trường hợp viên Philippines, từng có tờ truyền bài Mỹ vào năm 1991, đã thách thức để xuất hiện về VFA của ông Duterte bằng việc đưa nghị Tòa án tối cao ra phán quyết về việc Trường hợp viên phải có tiếng nói để với sự phản của thỏa thuận VFA.

Walter Lohman, Giám đốc Trung tâm nghiên cứu châu Á thuộc Viện an ninh quốc gia và chính sách đối ngoại Davis, tin rằng quan hệ Mỹ-Philippines đã mạnh mẽ vượt qua cơn bão này. Lohman phát biểu với Nikkei rằng: “Tôi nghĩ thời kỳ hậu Duterte - thậm chí có lẽ từ trước khi ông rời đi hoặc trước khi thời kỳ chuyển tiếp kết thúc -

chúng tôi sẽ tìm ra cách tiếp cận. Chúng tôi đã đưa mọi quan hệ này vượt qua các giai đoạn khó khăn trong quá khứ”.

Cuộc họp giữa Philippines và Mỹ vào giữa tháng 3 vừa qua ở Manila nhằm lên kế hoạch cho các hoạt động vào năm tiếp theo nhằm minh chứng quân đội hai nước trong việc tiếp cận triển khai các cuộc tập trận. Về sự quan tâm cao phát biểu với Nikkei rằng “chúng tôi đang cố gắng tách quân đội khỏi đội ngũ chính trị”. Bất chấp thông báo về việc chấm dứt thỏa thuận trên, các lãnh đạo Mỹ và Philippines vẫn sẽ triển khai một cuộc tập trận quân sự lớn vào tháng 5 tiếp có tên gọi Balikatan, có nghĩa là “vai kề vai”. Theo lời về sự quan tâm kể trên, cuộc tập trận trên sẽ diễn ra trở lại khi bắt đầu dịch COVID-19 chấm dứt.

Ít nhất là cho đến trước khi Duterte điều động binh lính để triển khai lệnh phong tỏa kéo dài một tháng để với đảo Luzon với dân số 57 triệu người, người ta vẫn mong đợi sự binh lính tham gia cuộc tập trận Balikatan năm nay sẽ nhiều hơn so với năm ngoái.

Quân đội Mỹ rõ ràng không muốn rời đi. Trong một hội nghị trực tuyến mới đây, đô đốc hải quân Mỹ, Tổng lãnh Hạm đội Thái Bình Dương John Aquilino bày tỏ: “Có chút thất vọng khi điều đó xảy ra vào thời điểm chúng tôi coi trọng quan hệ đồng minh với Philippines như hiện nay, chúng tôi tiếp cận hợp tác với Hải quân Philippines và sẽ chỉ xem câu chuyện này đi đến đâu”.

Giới ngoại giao cũng đang nỗ lực cứu vãn VFA. Ngày 28/2 vừa qua, Đại sứ Philippines tại Mỹ Jose Romualdez cho biết ông và người đồng cấp Mỹ ở Manila, Sung Kim, đã cố gắng tìm ra phương hướng và giới pháp để đưa ra điều gì đó tương tự. Nhưng vào ngày 1/3, Pabelo - người phát ngôn của Duterte - cho biết lập trường của Tổng thống Philippines sẽ không thay đổi.

Khi được hỏi liệu liên minh Mỹ-Philippines có thể sống sót qua thời điểm này hay không, về sự quan tâm cao kể trên trên lời rằng: “Lịch sử cho thấy mọi quan hệ liên minh đó có thể sống sót”.

Cliff Venzon là nhà báo tại Nikkei. Bài viết được đăng trên [Nikkei Asian Review](#).

Minh Anh (gt)